

lerini Deylemli ve Gılli askerleri korumak için savaşlarda ön saflara yerleştirmesinin etkili olduğu rivayet edilmektedir (Ebû Bekir es-Sûlî, s. 62). Suikastta yer alanlar arasında sonraki yıllarda Bağdat'ta emîrül-ümerâ olan Tüzün ve Beckem'in de bulunduğu belirtilmektedir (a.g.e., s. 20, 62; Mes'ûdî, IV, 383; İbn Miskeveyh, I, 315; Gerdîzî, s. 23; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, XI, 297; İbnü'l-Esir, VIII, 301). Merdâvic'in katlinin hilâfet sarayında planlandığına dair söylenenler ise İbn Miskeveyh'in de belirttiği gibi büyük bir ihtimalle uydurmadır (*Tecâribü'l-ümem*, I, 310).

Başarılı bir kumandan ve fırsatları değerlendirilmesini bilen bir lider olan Merdâvic özellikle Deylemli askerler üzerinde ciddi bir otorite kurmuş ve onları kendisine bağlamayı başararak (a.g.e., I, 316) Deylem'deki hâkimiyetini Güney İran'a kadar genişletmiştir. Bir ara Rey'de iken Dâî Ebû Hâtîm er-Râzî'nin tesiriyle İsmâîlîliği benimsemiş ve daha sonra bundan vazgeçmiş ve İsmâîlîler'i şiddetle tenkit etmiştir (Güner, s. 187; Stern, *BSOAS*, XXIII [1960], s. 65-66). Merdâvic'in Abbâsî karşıtlığının arkasında Zeydî-Şîa kültürünün etkisinden çok Deylemliler'in IV. (X.) yüzyıla kadar İslâm'a girmemeleri sebebiyle eski İran'a ve onun ihtişamına dair bilinçlerinin canlı kalmasının rol oynadığını söylemek gerekir. Bununla beraber Merdâvic iktidarını kurarken gerçekçi bir politika uygulayarak Abbâsî hilâfetini tanımış ve sikkelerinde halifelerin ismine yer vermiştir. Çağdaşları tarafından son derece gaddar bir kişi olarak nitelendirilen Merdâvic'in Cibâl vilâyetlerinin zaptı sırasında binlerce insanı öldürttüğü söylenmektedir (Mes'ûdî, IV, 379, 380, 381; İbn Miskeveyh, I, 379). Gerek çağdaşı olan gerek daha sonra gelen tarihçiler, onun Abbâsî hilâfetini yıkıp eski İran Devleti'ni canlandırmak için planlar yaptığını yazmaktadır. Fakat âni ölümü hayallerinin de sonu olmuştur. Onun ölümü, Bağdat Abbâsî sarayında inşad edilen bir şiirde Mecûsîlik ateşinin sönmeye şeklinde değerlendirilmiştir (Ebû Bekir es-Sûlî, s. 22).

Merdâvic, uzun sayılmayacak iktidarı süresinde yoğun bir askerî faaliyet içinde bulunduğu ilim ve kültürle fazla ilgilenememişse de Ebû Bekir er-Râzî ile İsmâîlî âlimlerinden Ebû Hâtîm er-Râzî arasındaki meşhur tartışmanın Rey'de Merdâvic'in huzurunda yapıldığı rivayet edilir (Güner, s. 187; Stern, *BSOAS*, XXIII [1960], s. 65-66). Merdâvic'den sonra kardeşi Veşmgîr ve bunun soyundan gelen-

ler Ziyârî hânedanını Hazar denizi bölgesinde bir güç olarak tutmaya devam ettiler.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir es-Sûlî, *Ah̄bâru'r-Râzî-Billâh ve'l-Müttakî-Lillâh* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut 1403/1983, s. 20, 22, 62; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Abdülhamîd), IV, 374-375, 377, 378, 379, 380-381, 382, 383; Ebû Ali et-Tenûhî, *Nişvârû'l-muhâdâra* (nşr. Abbûd eş-Şâlecî), Kahire 1391/1971, I, 322-324; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, I, 161, 162, 213, 228-229, 275, 276-277, 279, 280, 283, 296, 297, 299, 301-302, 310, 313, 315, 316, 317, 318, 379; Gerdîzî, *Zeynü'l-ahbâr*, [baskı yeri yok] 1327, s. 22-23; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, *el-Müntezâ' mine'l-Kitâbi't-Tâcî* (*Ah̄bâru e'immeti'z-Zeydiyye* içinde, nşr. W. Madelung), Beyrut 1987, s. 14, 15, 36, 37, 38-39; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletü Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl] içinde), XI, 251, 252, 265, 269, 292, 293, 294, 297; İbn İsfendiyâr, *Târîh-i Taberistân: An Abridged Translation of the History of Tabaristân* (trc. E. G. Browne), Leiden-London 1905, s. 205, 214, 215, 216; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 175-176, 189-190, 192, 193-194, 197-198, 211, 227, 229, 246-247, 263, 268, 269, 270, 275, 285-286, 298, 301, 302; Zahrüddîn-i Mar'âşî, *Târîh-i Taberistân ve Rüyân ve Mâzenderân* (nşr. M. Hüseyin Tesbîhî), Tahran 1345 hş./1996, s. 68 vd.; W. Madelung, "Minor Dynasties of Northern Iran", *CHIr*, IV, 209-212; a.mf., "Abû Ishâq al-Sâbî on the Alids of Tabaristân and Gilân", *JNES*, XXVI (1967), s. 39, 40-41, 43-44; a.mf., "The Assumption of the Title Shâhânshâh by the Büyids and 'The Reign of the Daylam (Dawlat Al-Daylam)' I", a.e., XXVIII (1969), s. 86, 87, 88; Ahmet Güner, *Büveyhîler'in Şîi-Sünnî Siyaseti*, İzmir 1999, s. 187; V. Minorsky, "La domination des dailamites", *Publications de la société des études iranniennes et de l'art persan*, sy. 3, Paris 1932, s. 3, 8-9, 10; S. M. Stern, "The Early İsmâ'îlî Missionaries in North-West Persia and in Khorasan and Transoxania", *BSOAS*, XXIII (1960), s. 65-66; a.mf., "The Coins of Amul", *Numismatic Chronicle*, VII (1967), s. 220-221; M. Nazım, "Merdâvic", *İA*, VII, 757; C. E. Bosworth, "Mardâwidj", *IEP* (İng.), VI, 539.

AHMET GÜNER

MERDEİLER

(bk. CERÂCİME).

MERDUD

(المردود)

Zayıf rivayetleri ifade etmek üzere kullanılan hadis terimi.

Sözlükte "reddedilmiş" anlamına gelen *merdûd* kelimesi, terim olarak "senedinde kopukluk bulunması veya râvilerinden birinin ya da birkaçının zayıf olması gibi sebeplerden dolayı sağlam olmama ihtimali yüksek rivayet" mânasında kullanil-

maktadır. "Sahih ve hasen hadisin özelliklerini taşımayan rivayet" diye de tarif edilmiştir. Makbul hadisin karşıtı olan merdud reddedilmesi gereken bütün zayıf hadis çeşitlerini ifade etmektedir. Birbirine muhalif iki hadisten tercihe şayan görülmeyeni gösteren şâz ve münker terimleriyle birlikte "merdud şâz" ve "merdud münker" şeklinde kullanıldığı da görülmektedir.

Merdud kelimesi, bir hadis çeşidi olarak ortaya çıkmadan önce de aynı kökten gelen başka tabirlerle birlikte cerh lafzı olarak kullanılmıştır. Ebû Hâtîm'in naklettiğine göre Fellâs, Ömer b. Riyâh el-Abdî'nin güvenilir bir kişi olmadığını ifade etmek için "hüve reddün = O merdudur" demiştir (İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 393). Çok yaygın olmamakla birlikte bu kökten "rudde hadîsühü = Hadisi reddolunmuştur"; "reddû hadîsehü = Hadisini reddetmişlerdir" ve "merdûdü'l-hadîs = Hadisi reddedilmiştir" şeklinde değişik cerh lafızları ortaya çıkmış ve IV-VI. (X-XII.) yüzyıllarda kullanılmıştır. Râmhürmüzî, Hâkim en-Nîsâbüri ve Hatîb el-Bağdâdî gibi mütekaddimîn hadis usulcüleriyile onlardan sonra gelen İbnü's-Salâh, Nevevî, Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr ve Zeynüddin el-İrâkî gibi usul âlimlerinin eserlerinde merdud teriminin geçmemesine karşılık İbn Hacer el-Askalânî'nin hadisleri taksim ederken ona yer vermesi, merdudu hadis çeşidi olarak ilk defa onun kullandığını ve daha sonra yaygınlaştığını göstermektedir. İbn Hacer, yaptığı taksimde mütevâtîr dışında kalan haberleri makbul ve merdud olmak üzere ikiye ayırmış, sahih hadislerle makbul, herhangi bir illet sebebiyle zayıf sayılan hadislerle de merdud ismini vermiş, bununla bütün zayıf hadis çeşitlerini kastetmiştir (*Nüzhetü'n-nazar*, s. 47, 77 vd.). Buna göre senedinden bir veya birkaç râvisi düşen muallak, münkatî', mu'dal, mürsel, müdelles gibi hadislerle râvilerinden birinin veya birkaçının ahlâkî ve dinî kusurları (adâlet) ya da zabt yönünden cerhedilmeleri neticesinde ortaya çıkan metrûk, münker, muallel, müdrec, maktûb, muztarib, musahhaf ve muharref gibi zayıf hadis çeşitlerinin tamamı merdudun kapsamına girmektedir.

Bu terimin kapsamına dahil edilen zayıf hadis çeşitlerinin sayısı hakkında farklı rakamlar ortaya atılmış, İbn Hibbân'a dayanarak İbnü's-Salâh bunların kırk dokuz kısım ('*Ulûmü'l-hadîs*, s. 41), Zeynüddin el-İrâkî kırk iki kısım (*Fethu'l-muğîs*, s. 49-51) olduğunu söylemiş, bu sayıyı altmış

uçe çıkarılanlar olduğu gibi Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî zayıf hadislere dair risâlesinde merdud hadisin kapsamına girmeye müsait zayıf hadis çeşitlerini nazârî olarak 129 kısma ayırmış, bunlardan seksen bir çeşidinin örneği bulunmasa da vukuunun mümkün olduğunu söylemiştir (Süyûtî, I, 179). Ancak hadis usulü eserlerinde üzerinde durulan merdud hadis çeşidi on beş civarındadır.

“Merdûdül-hadîs” ile bu kökten gelen diğer cerh lafızları Zeynüddin el-İrâkî’ye göre cerhin üçüncü, Şemseddin es-Sehâvî’ye göre dördüncü mertebesinde bulunur. Bu lafızlardan biriyle cerhedilen râvinin hadislerinin prensip olarak alınmayacağı, yazılmayacağı ve dinî konularda delil kabul edilmeyeceği söylenmekle beraber birçok zayıf hadis çeşidinin genel adı olan merdud hadisin dinî meselelerde delil olup olmayacağı konusunda kesin bir görüş bulunmamaktadır. Zayıf hadis çeşitleri derece ve değer bakımından birbirinden farklı olup bazan bir kısmının kurlarını çeşitli yollarla gidermek mümkündür. Ayrıca belli şartlardaki zayıf hadislerle bazı durumlarda amel edilebileceğine dair görüşler bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü’s-Salâh, *‘Ulûmü’l-hadîs*, s. 41; İrâkî, *Fethu’l-muğîs*, s. 49-51; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhethü’n-nazar fi tavâzihî Nuḥbetü’l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 47, 77 vd.; a.mlf., *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, VII, 393; Süyûtî, *Tedribü’r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 62, 179; Emîr es-San’ânî, *Tavâzihu’l-efkâr* (nşr. Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut 1417/1997, I, 222-229; Leknevî, *er-Ref’ ve’l-tekmil*, s. 153; a.mlf., *Zaferû’l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416, s. 80, 178-204; Abdullah Sirâceddin, *Şerhu’l-Manzûmeti’l-Beykûniyye*, Halep 1398, s. 61-66; *Tecrid Tercemisi*, Mukaddime, I, 112, 397-398; Talât Koçyigit, *Hadis İstihlâkı*, Ankara 1980, s. 215-216; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlâkı* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 116; Ahmed Ömer Hâşim, *Kavâ’idü uşûli’l-hadîs*, Beyrut 1404/1984, s. 86-94; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 217, 320.

MEHMET EFENDİOĞLU

MERFÛ

(المرفوع)

Hiz. Peygamber’e nisbet edilen söz ve haber anlamında hadis terimi.

Merfû kelimesi sözlükte “yukarı kaldırmak, yükseltmek” anlamına gelen **ref** masdarından ism-i mef’ûldür. Ref kelimesi erken dönemlerden beri “bir söz,

bir haberi bir kimseye nisbet etme” mânasına kullanılmaya başlanmış (*Müsned*, V, 153; Müslim, “İmân”, 312, “Tahâret”, 87; Abdürrezzâk es-San’ânî, IX, 290), zamanla “bir söz, bir haberi Resûl-i Ekrem’e nisbet etme” şeklindeki terim anlamını kazanmıştır (Müslim, “Eşribe”, 77). Merfû diye nitelenen bir rivayetin senedinin bulunup bulunmaması, sahih veya yudurma olması arasında fark yoksa da bir rivayete merfû dendiğinde onun kesinlikle Hz. Peygamber’e aidiyeti belirtilmiş olur.

Bir hadis Resûlullah’a açıkça veya dolaylı şekilde nisbet edilebilir. “Hz. Peygamber şöyle buyurdu, şöyle yaptı” diye nakledilen rivayetler merfû olduğu gibi bir sahâbîden “yerfauhü (yerfau’l-hadîse): onu/hadisi yükseltiyor”; “yeblüguhü (yeblügu bi’l-hadîsi): onu / hadisi ulaştırıyor”; “yenmîhi (yenmî’l-hadîse): onu / hadisi nisbet ediyor”; “yüsnidühü: onu isnat ediyor”; “ye’sürühü: onu naklediyor”; “rafaahü: onu yükseltti”; “ravâhu: onu rivayet etti”; “merfûan: merfû olarak”; “rivâyeten: rivayet olarak” diye nakledilen hadisler de açık merfû sayılır. Ancak yukarıdaki ifadeleri söyleyen tâbî ise onun bu tür rivayetleri mürsel olur.

Sahâbînin “es-sünnetü kezâ” (Bu konuda sünnet şöyledir); “mine’s-sünneti kezâ” (Şöyle yapmak sünnettendir); “ümirnâ ve nü-hînâ” (Şunu yapmamız emredildi, şunu yapmamız yasaklandı) şeklindeki sözleri, Hz. Peygamber’in vefatından sonra söylenmiş olsa da âlimlerin çoğunluğuna göre hükmen merfû sayılır. Bu sözleri, hayatında genel olarak veya belli bir konuda Resûl-i Ekrem’den başka âmiri bulunmayan bir sahâbînin söylemesi halinde onun merfû olacağına görüş birliği bulunduğu gibi bunları nakleden hadislerin müsned sayılmasında da hadisçiler arasında ihtilâf yoktur.

Sahâbînin, “Hz. Peygamber zamanında şöyle derdik, şöyle denirdi, şöyle yapardık, şunda bir sakınca görmezdik” şeklindeki sözleri de âlimlerin çoğunluğu tarafından hükmen merfû sayılırken böyle bir hadiste dile getirilen sözden ve işten Resûl-i Ekrem’in bilgisi bulunduğunu gösteren bir açıklama varsa onun merfû olacağına ittifak edilmiştir. Birçok âlim bu tür ifadelerde “Hz. Peygamber zamanında” kaydını gerekli görmediğinden bazı âlimler o takdirde hadisin merfû olacağına söylemişlerdir. Bu tür ifadelerin merfû veya mevkuf sayılabilmesi için söz konusu meselenin çoğu zaman bilinip bilinmemesine bakılacağını söyleyenler

de vardır. Buna göre çoğu zaman bilinebilecek bir şeye dair rivayetler merfû, aksi halde ise mevkuf sayılır.

Diğer din mensuplarından bilgi nakletmeyen bir sahâbînin geçmiş ve gelecek zamanla veya yapılması özel bir sevap yahut ceza gerektiren işlerle ilgili açıklamaları hükmen merfû kabul edilir. Çünkü bunlar akilla bilinmeyecek, icthad konusu olmayacak bilgilerdir (bk. MEVKUF). Sahâbînin sebep-i nüzûle ilgili tefsirleriyle küfür ve isyan sebebi gösterdiği şeyleri birçok âlim hükmen merfû saymıştır. Bununla beraber -yukarıda belirtildiği şekilde- haberin hükmen merfû olduğunu gösterdiği kabul edilen lafızlarla nakledilmiş hadislerin açık ifadelerle Resûlullah’a nisbet edilmesi yine de uygun görülmemiştir (Şemseddin es-Sehâvî, I, 154-155).

Bir hadisin merfû olduğunu dolaylı şekilde anlatmanın bazı sebepleri vardır. Sahâbînin hadisi Hz. Peygamber’e nisbet ederken kullandığı ifade veya Hz. Peygamber’in kullandığı lafız hatırlanmaya bilir, hadisin merfû olduğunda şüphe bulunabilir yahut hadisi kısaltma gereği duyulabilir. Hadisin merfû olduğunu dolaylı olarak anlatmada, dinin ikinci kaynağı olan sünnet ve hadisin Resûl-i Ekrem’e nisbet edilmesinin büyük sorumluluk gerektirdiği anlayışı da etkili olmuştur. Bu sebeple birçok râvi, bir haberi Hz. Peygamber’e nisbet etmektense onu bir sahâbîye nisbet etmenin daha kolay olduğunu belirtmiştir. Ancak bütün hadisçilerin bu konuda aynı titizliği gösterdiği söylenemez. Nitekim İmam Şâfiî, hocası İmam Mâlik’in, merfû mu mevkuf mu olduğu konusunda tereddüt edilen bir hadisi mevkuf saymayı tercih ettiği halde diğer râvilerin bunun aksini yaptığını belirtmektedir (Alâî, s. 44). Öte yandan sahâbîler çok defa Resûl-i Ekrem’in hadislerini iktibas ederek kendi sözleri gibi kullanırlardı. Bu ve benzeri sebeplerle hadis kitaplarında zaman zaman bir sözün bir yerde Hz. Peygamber’e, başka bir yerde bir sahâbîye nisbet edildiği görülebilmektedir. Bununla beraber sonraki dönemlerde bir kısım söz ve fiillerin yanlışlıkla veya bilerek Resûlullah’a nisbet edildiği de bir gerçektir. Bu tür nisbetleri yanlışlıkla ve çokça yapanlara “raffâ”, bilerek yapanlara “vazzâ” denilmiştir. Sahâbe ve tâbîin sözlerinin sonradan Hz. Peygamber’e nisbet edildiği ve bunun İmam Şâfiî’nin merfû hadisi öne çıkarma gayretlerinden sonra arttığı iddiası ciddi